

РОЗДІЛ 2 КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК СУЧАСНА НАУКА

УДК 342.5

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТРАТЕГІЮ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES IN UKRAINE AND THEIR IMPACT ON DEVELOPMENT STRATEGY OF STATE

Берназюк І.М.,

кандидат юридичних наук,

радник заступника Голови Національного агентства запобігання корупції

Статтю присвячено дослідженню впливу євроінтеграційних процесів в Україні на стратегію розвитку держави. Проводиться аналіз ключових напрямів євроінтеграції в Україні; охарактеризовано основні акти стратегічного характеру, розроблені з метою забезпечення реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. На підставі проведеного аналізу узагальнюється висновок стосовно напрямів впливу євроінтеграційних процесів на стратегію розвитку України.

Ключові слова: євроінтеграція, міжнародні угоди, державна стратегія.

На підставі ст. 9 Конституції України необхідно зазначити, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства, відповідно, інші акти суб'єктів владних повноважень, зокрема стратегічного характеру, мають розроблятися з урахуванням положень таких угод. Іншими словами, формування засад державної політики, визначення її пріоритетних напрямів здійснюється з урахуванням міжнародних угод, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Більше того, деякі акти стратегічного характеру спеціально розробляються з метою забезпечення реалізації міжнародних угод.

Одним із ключових міжнародних договорів, укладених Україною протягом останніх декількох років, стала Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, укладена 26 липня 2014 р. (надалі – Угода про асоціацію). Ратифікація цієї Угоди активізувала євроінтеграційні процеси в Україні, що суттєво вплинуло на визначення стратегії подальшого суспільного та державного розвитку. Визначенню конкретних напрямів такого впливу і присвячена ця стаття.

Окремі аспекти питання євроінтеграції України досліджували такі вчені: М.В. Булик, О.М. Калі-

ніна, Ю.Л. Медведєв, А.О. Печенкін, Л.В. Прудіус, М.О. Раскалей та ін. Необхідно зауважити, що наукові роботи цих учених більшою мірою зосереджені на проблемі процедури імплементації європейських норм до законодавства України. Але комплексні дослідження, присвячені визначенню напрямів впливу євроінтеграційних процесів на стратегію розвитку України, майже відсутні.

Метою статті є визначення впливу євроінтеграційних процесів в Україні на стратегію розвитку держави. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: 1) провести аналіз ключових напрямів євроінтеграції в Україні; 2) охарактеризувати основні акти стратегічного характеру, розроблені з метою забезпечення реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом; 3) на підставі проведеного аналізу узагальнити висновок стосовно напрямів впливу євроінтеграційних процесів на стратегію розвитку України.

Однією із найбільш вагомих міжнародних угод, укладених Україною, що мала вплив на визначення стратегії розвитку нашої держави, є Угода про асоціацію [1], згідно з якою Україна перейшла в режим підготовки до членства в ЄС, зокрема, шляхом гармонізації власного законодавства, ведення діалогу про подальше співробітництво, залучення фінансової, інформаційної та іншої підтримки ЄС тощо.

Необхідно зауважити, що певні кроки на шляху до євроінтеграції були зроблені Україною ще у 1994 р., коли була підписана Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством та їх державами-членами (набула чинності 1 березня 1998 р.) [2]. Для реалізації її

положень у червні 1998 р. була розроблена Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу [3], яка стала першим стратегічним документом у цій сфері (втратила чинність 7 липня 2015 р. [4]).

Однак конкретні та більш активні дії стали здійснюватись Україною лише після підписання Угоди про асоціацію у 2014 р. Із підписанням цієї Угоди у юридичний та науковий обіг увійшло поняття «євроінтеграція», яке відображає процес входження України до ЄС, але конкретного визначення цього поняття у міжнародних або національних актах не міститься.

У тлумачних словниках термін «інтеграція» (лат. *integratio* – відновлення, заповнення, від *integer* – цілий) визначається як: 1) об'єднання чого-небудь у єдине ціле [5, с. 35]; 2) поняття теорії систем, що означає стан зв'язаності окремих диференційованих частин у ціле, а також процес, що веде до такого стану [6, с. 451].

Отже, у буквальному розумінні євроінтеграцію можна визначити як процес входження України до ЄС, що передбачає широкомасштабні перетворення в усіх сферах суспільного життя, включаючи приведення національних принципів, стандартів, законодавства до вимог ЄС, які сформульовані у копенгагенських критеріях.

Критерії, яким мають відповідати країни – кандидати на вступ до Європейського Союзу (копенгагенські критерії), були схвалені на засіданні Європейської Ради у Копенгагені у червні 1993 р. [7] і включають таке:

1) стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини, повагу і захист національних меншин (політичні критерії);

2) наявність дієвої ринкової економіки і здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС (економічні критерії);

3) здатність узяти на себе зобов'язання, що випливають із членства в ЄС, включаючи суворе дотримання цілей політичного, економічного, валютного союзу (інші критерії) [8].

Отже, у процесі євроінтеграції органами державної влади вживаються необхідні організаційні, інституційні, правові та інші заходи, спрямовані на забезпечення виконання вимог копенгагенських критеріїв членства з метою набуття Україною повноправного членства в ЄС.

Водночас М.В. Булик, дослідивши наукові підходи до розуміння поняття «євроінтеграція», зробив висновок, що деякі дослідники не обмежують сферу вживання терміна лише процесами, що стосуються розвитку ЄС. Керуючись принципом географічної належності, вони вважають, що до структур, які проводять європейську інтеграцію, крім ЄС, слід включити Раду Європи, Вишеградську групу. При цьому, за спостереженнями науковця, дослідники з країн – членів ЄС загалом прагнуть обмежити сферу вживання цього терміна лише інтеграційними процесами в рамках ЄС та Ради Європи [9, с. 8].

Для позначення більш глибоких процесів входження держав у європейське співтовариство (не обмежуючись лише правовою сферою) застосовується термін «європеїзація». Останній передбачає трансформацію не тільки правової, а й ідеологічної основи суспільства та держави, її наближення до єдиних європейських цінностей.

У зарубіжній науковій літературі зауважується, що європеїзація – це

термін, який усе більшою мірою використовується для позначення або опису процесів трансформації, що відбуваються більшою мірою (але не тільки) в результаті європейської інтеграції, та формування єдиного європейського простору [10, с. 4].

В основі європеїзації перебуває усвідомлення європейської ідентичності національностей окремих держав, що певною мірою пояснює прагнення сформувати єдиний європейський простір із передачею частини суверенних повноважень державами-членами інституціям ЄС.

Що стосується України, то тут рівною мірою відбуваються процеси євроінтеграції та європеїзації. Однак для позначення юридично значущих процесів, що відбуваються в Україні у зв'язку з укладенням Угоди про асоціацію, необхідно застосовувати термін «євроінтеграція».

Укладення Угоди про асоціацію стало підставою для переходу України від так званого підготовчого етапу асоціації до конкретних дій, спрямованих на визначення шляхів і методів євроінтеграції. Це передбачає активізацію дій з боку нашої держави в напрямі приведення національного законодавства, інших політико-правових явищ та процесів у відповідність до стандартів і вимог ЄС. У свою чергу, ЄС та його інститути зобов'язуються усіляко сприяти Україні у реалізації поставлених завдань, надавати допомогу фінансового, консультативного та іншого характеру. В результаті такої форми співробітництва обидві сторони отримують взаємовигідні умови подальшої співпраці, визначають пріоритетні її напрями тощо.

Зокрема, як зазначає О.М. Калініна, переваги Угоди про асоціацію

для української економіки можуть бути такими: безмитний доступ до найбільшого у світі ринку для більшості українських продуктів, що створить великі можливості для експорту; покращення доступу на ринки держав-членів шляхом гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС і, відповідно, перехід на визнані у світі стандарти; краща законодавча захищеність учасників корпоративних відносин і можливість ведення бізнесу в нових організаційно-правових формах (за умов успішної адаптації законодавства); кращий внутрішній інвестиційний і бізнес клімат [11, с. 173].

У свою чергу, Україна прийняла на себе зобов'язання виконати низку вимог ЄС. Так, у Додатку III до Угоди про асоціацію між ЄС та Україною визначений список законодавства для адаптації із зазначенням термінів для його здійснення. Основними напрямками адаптації є законодавство у сферах загальної безпеки продукції; встановлення вимог для акредитації та ринкового нагляду, що стосується торгівлі продукцією; відповідальності за дефектну продукцію; технічних вимог щодо енергоспоживання електричних побутових холодильників та морозильних камер; радіо- і телекомунікаційного термінального обладнання і взаємного визнання його відповідності; пакування та відходів тощо [12].

Адаптація і гармонізація національного законодавства здійснюватиметься у таких пріоритетних галузях: кримінальне право і кримінальний процес, господарське право, право соціального забезпечення тощо.

Для розробки заходів, спрямованих на адаптацію і гармонізацію національного законодавства в рам-

ках Угоди про асоціацію, при Верховній Раді України утворений Комітет із питань європейської інтеграції [13]. Відповідні структурні підрозділи утворені при главі держави (Головний департамент зовнішньої політики та європейської інтеграції як структурний підрозділ Адміністрації Президента України) [14], при уряді (Урядовий офіс із питань європейської інтеграції) [15]. На ці структури покладено завдання щодо приведення національного законодавства у відповідність до вимог європейських стандартів шляхом розробки і проведення експертизи проектів відповідних нормативних актів, здійснення координації щодо розробки цих проектів тощо.

Так, станом на квітень 2017 р. на розгляді Комітету з питань європейської інтеграції перебувають законопроекти у сферах економічної політики (наприклад, проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо мораторію на приватизацію культових будівель та майна), соціальної політики (наприклад, проект Закону про невідкладні заходи щодо захисту прав громадян в умовах різкого підвищення цін і тарифів на житлово-комунальні послуги; проект Закону про відновлення порушених пенсійних прав деяких категорій громадян, про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні (щодо відновлення перерахунку пенсій та її підвищення до рівня збільшення заробітної плати за попередній рік з урахуванням рівня інфляції), у галузі кримінального та кримінального процесуального права тощо [16].

Крім того, не можна оминати увагою ідеологічні європейські концепти, які впливають на формування стратегії розвитку України. Зокрема, як зазначає А.О. Печенкін, такими є концепти

добробуту, прав людини і верховенства права, що атрибутовалися до західного способу життя [17, с. 70].

Водночас деякі науковці вказують на певні проблеми, які постають на шляху України до євроінтеграції. Такими проблемами, зокрема, є відсутність чіткого визначення способів імплементації у міжнародному праві та сталого погляду на її суть у вітчизняній науці [18, с. 134].

Справедливо зауважити, що за останні декілька років суб'єктами владних повноважень розроблено низку стратегічних документів, у яких визначені конкретні заходи, необхідні для виконання Угоди про асоціацію.

Наприклад, це Указ Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» № 68 від 26 лютого 2016 р. [19], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації» № 227-р від 18 березня 2015 р. [20] та низка інших.

Окремо необхідно відзначити План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 847-р від 17 вересня 2014 р. [21], тобто після укладення самої Угоди про асоціацію. План заходів є документом із визначення комплексного плану щодо виконання завдань стосовно імплементації розділів Угоди, призначення суб'єктів, відповідальних за реалізацію відповідних заходів.

Слід зазначити, що Угода про асоціацію України з ЄС згадується як основа розробки головних концептуальних документів України – Угоди про коаліцію депутатських фракцій [22], Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [23] та Програми діяльності Кабінету Міністрів України [24]; про необхідність виконання Україною завдань, визначених в Угоді про асоціацію, йдеться у Щорічних посланнях Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище в Україні у 2015 р. [25] та 2016 р. [26].

Таким чином, Угода про асоціацію України з ЄС стала одним із найважливіших міжнародних документів, який має суттєвий вплив на визначення напрямів і орієнтирів стратегії подальшого розвитку України як держави.

На підставі проведеного у статті аналізу можна зробити такі висновки.

1. Угода про асоціацію з ЄС має суттєвий вплив на формування стратегії розвитку України як держави, а саме: 1) засади внутрішньої і зовнішньої політики України мають базуватися, крім іншого, на завданнях та пріоритетах, визначених у міжнародних угодах, зокрема в Угоді про асоціацію; 2) на підставі Конституції України Угода про асоціацію (разом з іншими ратифікованими міжнародними договорами) визнається частиною національного законодавства, отже, акти нормативного і стратегічного характеру мають розроблятися з урахуванням її положень; 3) із метою забезпечення її виконання суб'єкти владних повноважень розробляють спеціальні акти стратегічного характеру (плани, концепції тощо); 4) вона має суттєвий вплив на формування (зміцнення) ідеологічних засад сус-

пільства, зокрема демократичних та соціальних цінностей.

2. Угода про асоціацію України з ЄС на сучасному етапі має найбільший вплив на формування державної політики у таких пріоритетних сферах: соціально-економічні правовідносини (підвищення рівня та якості життя населення, захист громадян з обмеженими фізичними можливостями, якість та безпека продукції, що виготовляється вітчизняними товаровиробниками, тощо), протидія корупції (підвищення відповідальності за вчинення корупційних діянь, підвищення стандартів грошового забезпечення службовців та посадових осіб тощо), захист прав та свобод людини і громадянина (підвищення рівня особистої свободи та захищеності людини і громадянина, підвищення відповідальності влади перед

суспільством і людиною тощо), адміністративна реформа (реформування системи освіти, охорони здоров'я) та ін.

3. Для забезпечення ефективного виконання Україною прийнятих на себе зобов'язань у зв'язку із ратифікацією Угоди про асоціацію доцільним було б запровадження практики розміщення у всіх стратегічних актах парламенту, глави держави та уряду окремого розділу, присвяченого аналізу стану виконання Україною відповідних зобов'язань і визначенню кроків, необхідних для їх подальшої реалізації.

Перспективою подальших наукових досліджень у цій сфері має стати наукове обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення процесу імплементації європейських стандартів до законодавства України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27.06.2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Ст. 2125.
2. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : Міжнародний документ від 14.06.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_012.
3. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України № 615/98 від 11.06.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/615/98>.
4. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Президента України : Указ Президента України № 398/2015 від 07.07.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/398/2015>.
5. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. І.К. Білодід (гол.) [та ін.]. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 4. – 719 с.
6. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2001. – Т. 2: Д–І. – 912 с.
7. European Council in Copenhagen, 21–22 June 1993: European Council conclusions (1993–2003) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.consilium.europa.eu/en/european-council/conclusions/1993-2003/>.
8. Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі (інформаційно-аналітична довідка) // офіційний сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/page/open/id/774>.
9. Булик М.В. Поняття «європейська інтеграція» та «європеїзація» у сучасній науковій думці / М.В. Булик // Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу : зб. матер. І інтернет-конфер. (25 берез. 2011 р.) / під заг. ред. К.В. Балабанова. – Маріуполь, 2011. – С. 4–9.

10. Ladrech R. Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis / R. Ladrech // Keele European Parties Research Unit (KEPRU). – 2011. – Working Paper 7. – 18 p.
11. Калініна О.М. Реформування корпоративного права України відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом / О.М. Калініна // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2013. – Вип. 115 (Ч. II). – С. 168–176.
12. Додаток III до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнародний документ від 17.11.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/docs/EA/Annexes_title_IV/03_Annexes.pdf.
13. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання : Постанова Верховної Ради України № 22-VIII від 04.12.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/22-viii>.
14. Питання Адміністрації Президента України : Указ Президента України № 592/2014 від 14.07.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/592/2014>.
15. Про Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції : Постанова Кабінету Міністрів України № 346 від 13.08.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/346-2014-%D0%BF>.
16. Законотворча діяльність Комітету з питань європейської інтеграції станом на квітень 2016 р. // офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6_current?id=&pid069=196.
17. Печенкін А.О. Євроінтеграція як «тонка ідеологія» в українській політиці: концептуальний аналіз / А.О. Печенкін // Магістеріум. – 2016. – Вип. 64. Політичні студії. – С. 65–71.
18. Медведєв Ю.Л. Імплементація норм міжнародного права у право України: зміст і способи реалізації / Ю.Л. Медведєв // Публічне право. – 2014. – № 1. – С. 129–135.
19. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України № 68/2016 від 26.02.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>.
20. Про схвалення Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 227-р від 18.03.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/227-2015-%D1%80>.
21. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 847-р від 17.09.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/847-2014-%D1%80/paran12#n12>.
22. Угода про коаліцію депутатської фракції «Європейська Україна» : документ Верховної Ради України від 27.11.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15>.
23. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
24. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям» : Постанова Верховної Ради України № 2426-IV від 04.02.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2426-15>.
25. Аналітична доповідь до Щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – 684 с.
26. Аналітична доповідь до Щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – К. : НІСД, 2016. – 688 с.

Статья посвящена исследованию влияния евроинтеграционных процессов в Украине на стратегию развития государства. Проводится анализ ключевых направлений евроинтеграции в Украине; охарактеризованы основные акты стратегического характера, разработанные с целью обеспечения реализации Соглашения об ассоциации с Европейским Союзом. На основании проведенного анализа обобщается вывод о направлениях влияния евроинтеграционных процессов на стратегию развития Украины.

Ключевые слова: евроинтеграция, международные соглашения, государственная стратегия.

The article investigates the influence of European integration processes in Ukraine on strategy development. The analysis of the key areas of European integration in Ukraine; describes the basic acts of a strategic nature, designed to ensure the implementation of the Association Agreement with the European Union. Based on the analysis summarized opinion on the direction of European integration processes influence the strategy of Ukraine.

Key words: European integration, international agreements, national strategy.
